

Excellentie,
Dames en Heren,

uiteraard was ik buitengewoon verheugd wanneer ik, een vijftal weken geleden, een telefoontje kreeg van Dhr. Joop IJisberg, directeur van de uitgeverij Pegasus, met de mededeling dat het woordenboek Nederlands-Roemeens bij de drukker lag en nog vóór de zomervakantie zou verschijnen. U moet weten, Dames en Heren, dat het project Roemeens al tien jaar op de agenda van onze Commissie, de Commissie Lexicografische Vertaalvoorzieningen (CLVV/ALVV) staat, wat maakt dat dit project tijdens zowat vijftig van onze vergaderingen voorwerp van bespreking en discussie is geweest. Tijdens die vergaderingen werden vooral de voortgang en de eventueel hiermee gepaard gaande problemen van de door de Nederlandse en Vlaamse overheid gefinancierde woordenboekprojecten Nederlands-Vreemde Taal besproken. Wat in 1993 met 7 projecten begonnen was, groeide uiteindelijk tot 20 vertaalwoordenboekprojecten uit en van deze 20 is Nederlands-Roemeens het 15e in de reeks afgewerkte en nu verschenen producten. Alle reden dus tot vreugde, tevredenheid en, het weze gezegd, ook opluchting, want lexicografische projecten en met name gespecialiseerde lexicografische projecten, zoals een vertaalwoordenboek Nederlands-Roemeens, zijn nu eenmaal erg kwetsbaar en risicovol.

Natuurlijk dienden en dienen de CLVV-projecten in de eerste plaats een praktisch doel: zij slaan een brug tussen talen en culturen en maken op die wijze onderlinge communicatie (beter) mogelijk. Misschien minder opvallend is het feit dat dit soort koppelingen vaak ook tot een beter inzicht in de eigen taal en de eigen cultuur leidt.

Ik moest eraan denken wanneer een week of wat geleden mij het volgende overkwam. Op een dag moest ik naar een nogal formele bijeenkomst en had ik mij, zoals dat in het Engels heet, 'dressed up for the occasion'. Met andere woorden, ik had, net als vandaag, een keurig pak aangetrokken, droeg een wit overhemd met passende stropdas en ditto schoenen, en stond vertrekkensklaar. Op dat ogenblik rende de jongste van onze twee logeetjes de kamer binnen, tot hij mij opmerkte en hoogst verwonderd aankeek. Voor uw goede begrip, Dames en Heren, op dit ogenblik logeren, sinds een paar weken, onze kleinkinderen uit Canada, resp. 5 en 3 jaar oud, bij ons. Hoewel zij de taal van oma en opa goed begrijpen, is hun speel-, droom- en leeltaal het Engels. Zoals gezegd keek mijn jongste kleinzoon mij verwonderd en nieuwsgierig aan en stelde toen de volgende pertinente vraag: 'Opa, are you going to marry oma now?'

Dames en Heren, ik stel voor nu niet in te gaan op het antwoord dat ik toen aan mijn kleinzoon gegeven heb, maar mij tot twee, linguïstische, kanttekeningen te beperken.

Eén: uit de vraag van mijn kleinzoon blijkt eens te meer dat taal veel meer is dan woorden en woorden op hun beurt veel meer zijn dan taal. Met andere woorden, het woord 'trouwen' betekent zoveel meer dan 'in het huwelijk treden', maar veronderstelt een hele klont achtergrondkennis - kennis die achter die woorden schuilgaat - waarbij, in dit geval, ook de zogenaamde dress code, de kledingvoorschriften, een belangrijke rol spelen. Het maakt er de taak van de lexicograaf wel boeiender, maar niet makkelijker op.

Een tweede constatering: taal en woorden zijn voor de meesten onder ons recht-toe-recht-aan instrumenten. Wij staan er meestal niet bij stil, tot de confrontatie met de andere, de wijze waarop anderen die taal en die woorden gebruiken, ons van hun gelaagdheid bewust maakt. In dit opzicht is het werken aan een tweetalig woordenboek niet alleen moeilijk, maar ook bijzonder verrijkend en revelerend: in de confrontatie tussen brontaal en doeltaal wordt een nieuw, verfrissend en vaak origineel licht op de beide talen geworpen. Ik wil dit thans graag voor u, aan de hand van enkele voorbeelden uit het voorliggende woordenboek Nederlands-Roemeens, illustreren.

Dames en Heren, lang heb ik niet hoeven zoeken. Het allereerste woord in het woordenboek Nederlands-Roemeens is het woord 'a'. Bij dat allereerste woord staan drie uitdrukkingen, namelijk: 'ik lees het tijdschrift altijd *van a tot z*', '*dat is van a tot z gelogen*' en '*wie a zegt, moet ook b zeggen*'. Ik was er vroeger nooit bij stilgestaan, maar nu ik de Roemeense vertalingen las en ontcijferde, begon het mij te dagen. Overtuig u zelf: voor de eerste uitdrukking, 'iets van z tot z lezen', vindt u in Roemeense vertaling: 'din scoarță în scoarță', letterlijk: 'van boomschors tot boomschors'; in de tweede uitdrukking 'iets is van a tot z gelogen' is 'van a tot z' vertaald in het Roemeens als 'de la cap la coadă' - u begrijpt: 'van kop tot staart' en de derde uitdrukking, in feite een spreekwoord, 'wie a zegt, moet ook b zeggen' luidt in het Roemeens: 'ai intrat în horă, trebuie să joci' wat zoveel betekent als 'wie in het rond treedt, die moet ook dansen'.

Zoals gezegd, juist door de confrontatie met het Roemeens werd ik mij ervan bewust dat alle uitdrukkingen in het Nederlands vrij abstract waren: ze verwijzen niet naar iets concreets om een

abstracte betekenis als ‘volledig’, ‘in zijn geheel’ of ‘de consequentie van’ uit te drukken zoals je in het Roemeens doet als je naar de kop en staart van een dier verwijst of naar wat zich afspeelt bij een rondedans - neen, - in het Nederlands verwijzen wij niet naar iets concreets, maar naar een principe, het zogenaamde alfabetisch ordeningsprincipe, en zodoende abstraheren wij in tegenstelling tot het Roemeens van een meer concrete werkelijkheid. Daarmee doe ik geen kwalitatieve of esthetische uitspraak - in de zin van: wat is beter?, of wat is mooier? -, ik stel alleen maar vast dat de Nederlandse clichés dankzij hun vertaling weer tot leven komen, bewuster tot ons doordringen.

Datzelfde bewustwordingsproces voltrekt zich trouwens ook wanneer de Nederlandse uitdrukking ‘dat boek spreekt mij wel aan’ geconfronteerd wordt met zijn Roemeense vertaling ‘cartea aceea este pe gustul meu’. In het ene geval (het Nederlands) speelt het boek een actieve rol (‘het spreekt mij aan’), in het andere geval (het Roemeens) ‘valt het mij in de smaak’, is het passief, datgene wat geconsumeerd wordt.

Naar het derde, laatste, voorbeeld diende ik al helemaal niet te zoeken: ik heb het zo cadeau gekregen. Dat gebeurde zo’n kleine twee jaar geleden bij mijn afscheid als hoogleraar aan de VU. Een collega van mij, professor Willy Smedts, was op het idee gekomen een vriendenboek voor mij samen te stellen, een *libellum lexicographorum*, een boek waarin zo’n dertigtal collega’s hun reilen en zeilen met mij als lexicograaf en lexicoloog uit de doeken deden. Eén van hen was Elisabeth van der Linden, lid van de hoofdredactie en projectleider van het thans voorliggende werk. In haar stuk beschrijft Elisabeth de talrijke peripetieën die het werken aan een woordenboek met zich meebrengen, tegen de achtergrond van de verwachtingen en verzuchtingen die Commissies en hun voorzitters ten aanzien van deze werkzaamheden hebben en zij besluit met wat voor mij het mooiste contrastieve voorbeeld van dit bilinguale woordenboek is - ik citeer -: ‘Eén ding is duidelijk: het maken van een woordenboek is bepaald geen ‘fluitje van een cent’. En die uitdrukking staat wél in ons woordenboek: het is ‘floare la ureche’.’

Wellicht ten overvloede, Dames en Heren - teken ik hierbij aan dat waar wij, Nederlandstaligen, wat gemakkelijk of moeilijk is in geld (kosten/baten) uitdrukken, de Roemeense vertaling letterlijk luidt: ‘een bloem achter je oor’ - of: wat makkelijk is, mag dan weinig kosten, het is daarom niet minder mooi, het is, in het Roemeens, als: ‘een bloem achter je oor’.

Dames en Heren, het wordt tijd om af te ronden. Ik kan en wil dit niet doen zonder op deze plek mijn grote waardering, mijn dank en mijn welgemeende felicitaties over te maken aan de makers van dit woordenboek: in eerste instantie de driekoppige leiding: Wim van Eeden (hoofdredacteur), Jan Willem Bos (kopij-‘hofleverancier’) en Elisabeth van der Linden (projectleider), ieder van hen heeft een wezenlijke rol gespeeld in dit project en het is onder hun bezielende leiding dat het hele team van redacteurs met grote bekwaamheid, enthousiasme én vasthoudendheid aan dit woordenboek heeft gewerkt: na het bloemetje achter het oor dat er geen was, verdienen zij, redactie en hoofdredactie, het meer dan ooit in de bloemetjes te worden gezet.

Ik vergeet ook niet de mensen die achter de schermen actief zijn geweest: de voorzitter en leden van de begeleidingscommissie, de CLVV-secretarissen en de mensen die technologische ondersteuning boden. Eén persoon in het bijzonder wil ik hierbij toch met name vermelden: te weten onze ceremoniemeester van vandaag, Dhr. Joop IJisberg. Ik vermeld hem uitdrukkelijk niet alleen omdat hij dit moment zo goed heeft weten te kiezen - enkele dagen vóór de belangrijke voetbalwedstrijd Nederland-Roemenië, maar ook omdat het vandaag de dag van enige moed getuigt wanneer je een gedrukt, een papieren, woordenboek laat verschijnen. In ons gedigitaliseerde tijdperk een gedrukte uitgave verzorgen is niet langer evident zoals mij onlangs duidelijk werd uit de woorden van een Amerikaanse student die op mijn vraag welke studieboeken hij zoal op de plank had antwoordde: ‘I don’t do no print’. Vrij vertaald: gedrukte boeken heb ik niet, ik pluk alles van het internet.

Beste Joop, ik weet zeker dat deze uitspraak jou niet van je stuk zal brengen en dat mag ook niet want, zoals je hebt gehoord, ‘eenmaal in de kring, moet je ook dansen’, met andere woorden, na Nederlands-Roemeens dienen ook nog enkele andere woordenboeken te verschijnen zoals Nederlands-Pools, Pools-Nederlands, zonder met een knipoo naar Elisabeth van der Linden, dat andere bloemetje achter het oor, Roemeens-Nederlands te vergeten. Dus, beste Joop, doe nog maar verder, doe ons nog maar enkele gedrukte woordenboeken.

W. Martin

12 juni 2008, Den Haag, Ambassade van Roemenië

toespraak naar aanleiding van het verschijnen van het woordenboek Nederlands-Roemeens